

שוכני המערות

חוב האנשים פוחדים מעטלפים: הם נראים מוזר (ספק עכבר, ספק ציפור), הם עפים בחשכת הליל, מתגוררים במערות ובמקומות אפלים והיחס אליו הם זכו בתרבות - לא ממש היטיב עמם. עמית דולב, מנהל המרכז ליונקים בחברה להגנת הטבע, שופך אור על אחת החיות החידתיות

כתיבה זאב יאי, צילום עמית דולב

בנוסף, מערכת העיכול שלו מהירה כשל ציפור ומונעת ממנו משקל עודף על ידי הפרשה תכופה לאחר האכילה", מסביר עמית. אם תוסיפו לזה את הקרום הגמיש המחבר בין גפיו הקדמיות לאחוריות ובין לבין הזנב, הרי שתקבלו מעופף מיומן. גם אופן תלייתו, כשראשו מופנה מטה, תורם לתעופה. בשעה שהעטלף ניתק מאחיזתו הוא "נופל" מטה בעודו צובר תאוצה. "אופן התליה, אינו מצריך מאמץ מיוחד, כי הגיד שגורם לסגירת אצבעות כף הרגל, מאפשר לו להיאחז בגג המערה ללא מאמץ שרירים מיוחד".

העטלפים נחלקים לשתי קבוצות עיקריות, עטלפים גדולים המכונים בארץ עטלפי פירות (Megachiroptera) ועטלפים קטנים המכונים בארץ עטלפי חרקים (Microchiroptera). בעוד שבסדרה הראשונה, לעטלפים יש חושי ראייה וריח מפותחים המאפשרים להם זיהוי מהיר של הפירות, עיקר מזונם, הרי שהאחרונים, הניזונים בעיקר מחרקים, מתבססים על מערכת שמע מתוחכמת כדי לנווט את דרכם ולאחר את מזונם, שבניגוד לפירות נמצא על פי רוב בתנועה...

"את דרכם באפלת הלילה מוצאים העטלפים על ידי תדר קול גבוה (אולטרה-סוני) שנשלח מהעטלף ומוחזר כהד מהסביבה, בעזרתו הם אומדים מרחקים ויכולים לאתר אפילו יתוש תועה בחלל מערה חשוכה". מלבד מערכת

"למעשה אין שום אמת באגדות ובאמונות התפלות על העטלפים", סותר עמית דולב, מנהל המרכז ליונקים בחברה להגנת הטבע ודוקטורנט באוניברסיטת בן-גוריון, את הדעה הרווחת בציבור. "מתוך כ-1,000 מיני העטלפים הקיימים בעולם רק שלושה מהם ניזונים מדם יונקים ועופות ותפוצתם מוגבלת לדרום אמריקה. בישראל מצויים 32 מיני עטלפים, מהם מין אחד של עטלף פירות וכל השאר הם מינים של עטלפי חרקים. סדרת העטלפים מהווה שליש ממספר מיני היונקים בארץ, ומלבד עטלף הפירות שהינו מין מזיק, כל שאר המינים מוגנים על פי חוק".

יונק מכונף

הצצה מקרוב על יונק ייחודי זה מספקת בעיקר השתאות נוכח פלא הבריאה: אמנם חלק ממיני העטלפים נחשבים לקטנים מבין היונקים אך כמעופף העטלף בעל מגבלות "משקל עודף", בעיקר בשל מבנה ראשו הגדול והשיניים החזקות שלו, וכן, נשיאת האם את העובר ברחמה (בניגוד לעופות המטילים ביצים בקן). תעופת העטלף מחייבת כנפיים ארוכות ומשקל נמוך, לכאורה, סיכויים קלושים להתרומם מעל האדמה, בפועל, מדובר ביכולת תעופה מרשימה - קלה ומהירה. "ישנם כמה גורמים השומרים על משקל נמוך אצל העטלף. פרוותו הדלילה ועצמות גופו הדקות, מקטינות את משקלו,

העטלף הוא יצור מסתורי עבור האדם: הוא פעיל בשעות שהאדם ישן, מתמצא היטב בחשכה ובנוסף, הוא יונק מעופף - מצד אחד הוא קרוב לסדרת הקופאים אליה משתייך האדם, מצד שני, הוא מסוגל לעוף. לא פלא שלאורך שנים סבל העטלף מדימוי שלילי והוצג בתרבות כערפד מוצץ דם, כמסתבך בשערן של נערות תמימות או כמתקיף באלפיו במערות חשוכות...

דבוקת עטלפים ממין יזנב גדול

זינוב קטן במערה ליד הכינרת

במהלך שהותם בארץ, סמוך לשעת השקיעה, ניתן לצפות במחזה מרהיב: עננה של אלפי זינובים גדולים מגיחה בפרץ פתאומי, בפרק זמן של כחצי דקה

מהארץ במהלך המאה ה-20. בעונת החורף, מצבם של העטלפים הופך לרגיש במיוחד, כשקצב חילוף החומרים (מטבוליזם) מוקטן והם נאלצים להתקיים על מאגרי השומן שנאגרו בעונת הסתיו. בתקופה זו יורדת טמפרטורת הגוף של העטלפים (כתלות בטמפרטורת הסביבה) וכן גם קצב פעימות הלב, על כן הם פגיעים יותר. כניסה למערה בה חורפים עטלפים, גורמת להתעוררותם וקצב "שריפת" מאגרי השומן שלהם גדל. במצב זה, כאשר הסיכויים לאיסוף חרקים (מזון) הם נמוכים, עלולים העטלפים שלא לשרוד עד תום העונה. "המטיילים צריכים לזכור שהמערות הם מקום מושבם הטבעי של העטלפים וחובתנו להגן עליהם במיוחד בעונה בה יכולת איסוף המזון שלהם פחותה", מסכם דולב. ואכן, אולי לא ירדנו לעומקה של החיה המופלאה הזו, ורב הנסתר בה על הגלוי, אבל דבר אחד אנחנו יודעים לבטח: היונק המכונף, זה שמהווה לרבים כל כך מקור לפחד, זקוק יותר מכל – להגנה. 🌿

זינובים גדולים מגיחה בפרץ פתאומי, בפרק זמן של כחצי דקה.

בסכנת הכחדה

העטלפים שוכנים באתרים מגוונים כמערות, סדקי סלעים, כוכים וגגות בתים, כשלכל מין יש דרישות משלו הקשורות לחיות, לעומק המבנה, לתאורה ולגורמי סביבה נוספים שהחוקרים טרם זיהו. במערה עמוקה ומפוצלת, לדוגמה, ייתכנו מינים מסוימים בפתחה ואילו אחרים יתגוררו בירכתיה. טעות בזיהוי שכזה, גרמה בשנות ה-70, לפגיעה אנושה באוכלוסיית עטלפי חרקים כשבמשרד החקלאות הרעילו מערות שהניחו כי משתכנים בהן רק עטלפי פירות המזיקים לחקלאות, בעוד שבעומק המערות השתכנו דבוקות של עטלפי חרקים המוגנים בחוק. מקרים שכאלה, ביחד עם שימוש לא מבוקר בחומרי הדברה נגד חרקים (עיקר מזונם של עטלפי החרקים), הובילו למצב ש-28 מיני עטלפים, מצויים כיום בסכנת הכחדה בישראל, כשמין אחד (פרסף חיוור) הוכחד

שמע ייחודית, מצויד העטלף ביכולת לזהות ולעקוב אחר תדר קולו בלבד וכך הוא נמנע מהתנגשות עם מאות אלפים מאחיו השוכנים ביחד עמו במערה. כך, מן הסתם, נמנעות התנגשויות בין עטלפים, מחלוקות על המזון או טעויות בזיהוי הגורים...

את המבנה החברתי של מיני העטלפים קשה לחקור. ישנם מינים כמו הזינוב והנישפון, החיים בדבוקות אדירות של אלפים, ובעולם מדובר לעתים גם במיליונים, וישנם מינים אחרים כמו הפרסף (החי במערות), האודנון (החי בסדקים) השוכנים כבודדים או בקבוצות של פרטים ספורים.

אחד ממיני העטלפים שמגיע לישראל בחודשי הקיץ למטרת רבייה, הוא הזינוב הגדול (*R. microphyllum*). ערן לוי, תלמיד מוסמך מאוניברסיטת תל-אביב החוקר מין זה, מסביר: "הזינובים הגדולים הם עטלפים בגודל בינוני, השוקלים כ-20-30 גרם. הזינוב משדר בעוצמה חזקה ובתדירות נמוכה מה שמאפשר לו את היכולת לאתר את הזעיר שבחרקים מבלי להתגלות.

"הם מגיעים בתחילת חודש יוני ועוזבים בסוף חודש אוגוסט. הלינה מתבצעת בהפרדה בין הזוויגים והנקבות מגיעות לכאן לקראת ההמלטה".

מיני עטלפים רבים מזדווגים בעונת הסתיו כשלאחריו נעצרת התפתחות העובר כדי לאפשר לנקבה לעבור את החורף (בו קטנה פעילות) תוך אובדן אנרגיה קטן יותר. בתחילת האביב חוזרת הנקבה לפעילות מלאה והתפתחות העובר מתרחשת עד להמלטה תוך מספר שבועות. לאחר שהגורים מגיעים ליכולת תעופה טובה, מתרחשת הנדידה חזרה לאזורי המשכן בעונת החורף. במהלך שהותם בארץ, סמוך לשעת השקיעה, ניתן לצפות במחזה מרהיב: עננה של אלפי

מגבלות כניסה למערות בהן מצויים עטלפי חרקים

מערות אלו מהוות משכן לעטלפים ואין להיכנס אליהן בתקופה שבין ה-1 לנובמבר עד ה-15 למרץ מדי שנה:

1. מערת עלמה (מרום הגליל)
2. מערת הוטה 6 (הר מירון)
3. מערת נמר (גליל מערבי)
4. מערת שרך (גליל מערבי)
5. מערת תפן (גליל מערבי)
6. מערת ברניקי (אזור טבריה)
7. מערת אורנית (כרמל)
8. מערת ספונים (כרמל)
9. מערת התאומים (הרי יהודה)